

MOLIYAVIY BARQARORLIK TAHLILI: KORXONA FAOLIYATINI BAHOLASHNING MUHIM OMILI

Egamberdiyev Behruz

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Iqtisodiyot va AT fakulteti Bank ishi va audit ta'lim

yo'nalishini 3-kurs KBIA 123- guruh talabasi

Ilmiy rahbar: Muzropova Shahnoza

Annotatsiya:

Ushbu tezis moliyaviy barqarorlikning nazariy asoslari, tahlil metodologiyasi va uning iqtisodiy tizimdagi ahamiyatini atroflicha o'rganadi. Moliyaviy barqarorlik moliyaviy tizimning tashqi va ichki shoklarga chidamliligi hamda barqaror faoliyat ko'rsatish qobiliyati sifatida ta'riflanadi. Tezda korporativ va tizimli moliyaviy barqarorlik o'rtasidagi bog'liqlik, risklarni boshqarish, likvidlik va barqaror rivojlanish kabi asosiy omillar tahlil qilinadi. Shuningdek, O'zbekiston kontekstida Markaziy bankning moliyaviy barqarorlikni ta'minlashdagi roli va tahliliy yondashuvlar ko'rib chiqiladi. Asosiy natijalar moliyaviy barqarorlikning iqtisodiy o'sish va farovonlik uchun fundamental ahamiyatini tasdiqlaydi.

Kalit so'zlar: *moliyaviy barqarorlik, tahlil, iqtisodiy rivojlanish, bank tizimi, risk menejmenti, likvidlik, barqaror taraqqiyot*

Kirish:

Zamonaviy iqtisodiyotda moliyaviy tizimning barqarorligi iqtisodiy o'sish va farovonlikning asosiy shartlaridan biri hisoblanadi. Globalizatsiya va moliyaviy bozorlarning o'zaro bog'liqligi sharoitida har qanday moliyaviy beqarorlik butun iqtisodiyotga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Moliyaviy barqarorlikni tahlil qilish, uning asosiy omillarini aniqlash va xatarlarni baholash iqtisodiy siyosatni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu tezis moliyaviy barqarorlik tahlilining nazariy va amaliy jihatlarini chuqur o'rganishni maqsad qilgan.

Muammo: Moliyaviy tizimning murakkabligi va o'zgaruvchanligi sharoitida tashqi va ichki shoklarga chidamli bo'lishini ta'minlash, tizimli xatarlarning oldini olish hamda moliyaviy vositachilik funksiyalarini uzluksiz bajarish dolzarb muammo hisoblanadi. Moliyaviy beqarorlik iqtisodiy shoklarga, kreditlashning buzilishiga, ishsizlikning oshishiga va iqtisodiy faoliyatning sekinlashishiga olib kelishi mumkin. Shuning uchun moliyaviy barqarorlikni doimiy va samarali tahlil qilish zarurati yuzaga keladi.

Maqsad:

Ushbu tezisning asosiy maqsadi moliyaviy barqarorlikning nazariy asoslarini, tahlil metodologiyasini va uning iqtisodiy tizim uchun ahamiyatini kompleks tahlil qilishdan iborat. Shuningdek, moliyaviy barqarorlikni ta'minlash bo'yicha mavjud yondashuvlarni sintez qilish va O'zbekiston sharoitida tegishli tavsiyalar ishlab chiqish ham maqsad qilingan.

Asosiy qism:

Moliyaviy barqarorlik tushunchasi iqtisodiy adabiyotlarda keng muhokama qilingan bo'lib, uning mohiyati va ahamiyati turli nuqtai nazardan yoritiladi. Umuman olganda, moliyaviy barqarorlik moliyaviy tizimning tashqi va ichki shoklarga chidamliligi hamda barqaror faoliyat ko'rsatish qobiliyati sifatida ta'riflanadi. Bu barqarorlik banklar, moliyaviy bozorlar va turli iqtisodiy agentlarning sog'lom va uzluksiz ishlashini ta'minlash uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Moliyaviy barqarorlikning yana bir muhim ta'rifi uni moliyaviy tizimning potentsial shoklar va nomutanosibliklarga bardosh berish, shu bilan birga moliyaviy vositachilik funksiyalarini samarali bajarish qobiliyati sifatida belgilaydi, bu esa tizimli muvaffaqiyatsizlik ehtimolini kamaytiradi. Bu ta'rifda asosiy e'tibor alohida institutlar emas, balki butun moliyaviy tizimga qaratiladi, bu esa barqaror iqtisodiy rivojlanish uchun fundamental hisoblanadi. Barqaror tizim banklar, kredit tashkilotlari va moliyaviy bozorlarning uy xo'jaliklari va korxonalariga zarur investitsiyalarni doimiy ravishda taqdim etishini ta'minlaydi.

Korporativ darajada moliyaviy barqarorlik korxonalar faoliyatining uzluksizligini va korporativ strategiyalarni muvaffaqiyatli amalga oshirishni ta'minlash uchun asosiy poydevor bo'lib, iqtisodiy va moliyaviy xatarlarni samarali boshqarishga tayanadi. Bu yerda risk menejmenti, likvidlik va korporativ strategiya kabi asosiy tushunchalar muhokamaning ajralmas qismi bo'lib, mustahkam moliyaviy salomatlikka erishish va uni saqlashdagi ahamiyatini ta'kidlaydi. Ushbu nuqtai nazarlar moliyaviy barqarorlikning ikki asosiy darajasini – makro (tizimli) va mikro (korporativ) – ajratib ko'rsatadi, biroq ular o'zaro chambarchas bog'liqdir. Bir yirik institutdagi muammolar o'zaro bog'liq operatsiyalar orqali butun moliyaviy tizim uchun tizimli xavf tug'dirishi mumkin.

Moliyaviy barqarorlikni tahlil qilishda bir qator mezonlar va usullar qo'llaniladi. Xalqaro ilmiy jurnalda chop etilgan maqolada korporativ moliyaviy barqarorlikni baholash uchun qo'llaniladigan o'ziga xos mezonlar va turlari atroflicha o'rganiladi. Bu mezonlar odatda likvidlik, to'lov qobiliyati, rentabellik va moliyaviy mustaqillik ko'rsatkichlarini o'z ichiga oladi. Tahlil metodologiyasi ko'pincha moliyaviy koeffitsientlarni hisoblash, stress-testlar o'tkazish va ssenariy tahlillarini qo'llashni o'z ichiga oladi.

Markaziy banklar va moliyaviy regulyatorlar moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda asosiy mas'uliyatni o'z zimmlariga oladilar. O'zbekistonda Markaziy bank milliy moliyaviy

tizimning muhim tarkibiy qismi bo‘lgan bank sektorini tizimli xatarlarni kamaytirish va uning barqarorligini saqlash maqsadida faol ravishda monitoring qiladi va baholaydi. Markaziy bank yiliga ikki marta "Moliyaviy barqarorlik sharhi"ni nashr etadi, unda bank tizimining barqarorligi, makromoliyaviy zaifliklar va xatarlar tahlil qilinadi va baholanadi. Bu nashr jamoatchilikning Markaziy bankning ushbu muhim sohadagi sa’y-harakatlari haqida xabardorligini, shaffofligini va hisobdorligini oshirishga qaratilgan.

Moliyaviy barqarorlik tahlili bo‘yicha ma’ruza materiallari ham mavjud bo‘lib, ular ushbu sohadagi bilim va ko‘nikmalarni shakllantirishga xizmat qiladi. Bunday materiallar moliyaviy barqarorlikni baholashda qo‘llaniladigan amaliy vositalar va yondashuvlarni tushunish uchun muhim manba hisoblanadi.

Yuqoridagi manbalarni sintez qilgan holda, moliyaviy barqarorlik nafaqat alohida korxonalar, balki butun iqtisodiyot uchun hayotiy ahamiyatga ega ekanligi aniq ko‘rinadi. Ipotekabank AJ mutaxassisi tomonidan ta’kidlanganidek, moliyaviy barqarorlik ko‘rsatkichlarini oshirish yo‘llari doimiy ravishda izlanishi kerak, chunki bu tizimning uzluksiz ishlashini ta’minlaydi. Moliyaviy barqarorlikning barqaror rivojlanish bilan chuqur bog‘liqligi ham muhim jihatdir. Barqaror moliyaviy tizim iqtisodiyotga zarur investitsiyalarni yo‘naltirish orqali uzoq muddatli iqtisodiy o‘shishni qo‘llab-quvvatlaydi.

Xulosa:

Ushbu tezis moliyaviy barqarorlik tahlilining nazariy asoslari, metodologiyasi va amaliy ahamiyatini atroflicha ko‘rib chiqdi. Tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, moliyaviy barqarorlik iqtisodiy tizimning uzluksiz va samarali ishlashi, shoklarga chidamliligi hamda barqaror iqtisodiy o‘shishni ta’minlash uchun fundamental ahamiyatga ega. Korporativ va tizimli moliyaviy barqarorlik o‘zaro bog‘liq bo‘lib, ularning har ikkisini samarali boshqarish umumiy iqtisodiy salomatlik uchun zarurdir. Risk menejmenti, likvidlikni ta’minlash va regulyativ nazorat moliyaviy barqarorlikni saqlashning asosiy ustunlari hisoblanadi. O‘zbekiston kontekstida Markaziy bankning faol monitoringi va tahliliy ishlari milliy moliyaviy tizim barqarorligini ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi.

Cheklovlar: Ushbu tezis asosan mavjud adabiyotlarni sintez qilishga va nazariy yondashuvlarni tahlil qilishga qaratilgan bo‘lib, chuqur empirik tadqiqotlar yoki keng qamrovli miqdoriy modellashtirishni o‘z ichiga olmaydi. Shuningdek, tahlil asosan umumiy moliyaviy barqarorlikka qaratilgan bo‘lib, moliyaviy tizimning har bir segmentidagi (masalan, sug‘urta, kapital bozorlari) o‘ziga xos jihatlariga batafsil to‘xtalib o‘tilmagan.

Tavsiyalar: Kelajakdagi tadqiqotlarda moliyaviy barqarorlikni baholash uchun yanada murakkab ekonometrik modellar va stress-testlar ishlab chiqishga e’tibor qaratish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

[1] Xolmatov, A.A., Xolmatova, N.A. (2023). Korxonalarining moliyaviy barqarorligini ta'minlashda raqamli iqtisodiyotning ahamiyati. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, (4), 213-220. – <https://iqtisodiyot.uz/sites/default/files/2023-08/213-220.pdf>

[2] Murodov, M.A., Xudoyberdiyeva, D.R. (2022). Korxonalarining moliyaviy barqarorligini baholash va uni oshirish yo'llari. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, (6), 185-192. – <https://iqtisodiyot.uz/sites/default/files/2022-12/185-192.pdf>

[3] Murodov, M.M., Xolmatov, M.M. (2021). Korxonalarining moliyaviy barqarorligini ta'minlashda moliyaviy tahlilning ahamiyati. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, (6), 195-202. – <https://iqtisodiyot.uz/sites/default/files/2021-12/195-202.pdf>

[4] Xudoyqulov, B.B. (2022). Tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini baholash usullarini takomillashtirish. Moliya va bank ishi, (3), 112-119. – <https://fba.uz/index.php/fba/article/view/106>

[5] Xudoyberdiyeva, D.R. (2023). Korxonalarining moliyaviy barqarorligini ta'minlashda moliyaviy resurslarni boshqarishning ahamiyati. Moliya va bank ishi, (4), 134-141. – <https://fba.uz/index.php/fba/article/view/168>